

ข้อมูลทั่วไปปราชญ์ชาวบ้าน หรือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น

๑. ข้อมูลทั่วไป

ชื่อ - สกุล นางประธาน จิรารักษ์
ว.ด.ป เกิด ๑ สิงหาคม ๒๔๙๔ เพศ หญิง อายุ ๖๖ ปี
จบการศึกษา ประถมศึกษาปีที่ ๗
ที่อยู่ปัจจุบัน ๑๐๓ หมู่ที่ ๔ท่าค้อ ตำบลท่าค้อ อำเภอเมืองนครพนม จังหวัดนครพนม
ชื่อบิดา นายสวัสดิ์ จิรารักษ์ ชื่อมารดา นางพอง จิรารักษ์
ปัจจุบันประกอบอาชีพ -
มีความสามารถด้าน ทำพานบายศรี งานฝีมือ งานประดิษฐ์

๒. เป็นปราชญ์ชาวบ้านหรือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเภท

- () อาหารและโภชนาการ () ศาสนาและพิธีกรรม
() เกษตรกรรมและการทำมาหากิน () ภาษาและวรรณกรรม
(☒) ศิลปหัตถกรรมและสิ่งทอ () ศิลปะการแสดงดนตรี
() ประวัติศาสตร์และโบราณคดี () กีฬาและการละเล่นพื้นบ้าน
() การแพทย์แผนไทยและสมุนไพร

๓. ข้อมูลรายละเอียด / ผลงาน / องค์ความรู้ / ความสามารถของปราชญ์ชาวบ้าน

๓.๑ แรงบันดาลใจ / ที่มาของความรู้

ชอบในความสวยงามของงานฝีมือและสามารถสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัวได้

๓.๒ วิธีการเรียนรู้

ฝึกการทำบายศรีจากบรรพบุรุษ ศึกษาจากตำราต่างๆ และเข้ารับการฝึกอบรมจากหน่วยงานราชการต่างๆ

๓.๓ รายละเอียดองค์ความรู้ / ภูมิปัญญา

การเลือก และ การทำความสะอาดใบตอง

ใบตองที่นำมาใช้สำหรับทำบายศรี มักนิยมใช้ใบตองจากกล้วยตานี เนื่องจากเป็นใบตองที่มีลักษณะเป็นเงา มันวาว เมื่อโดนน้ำจะยิ่งเกิดประกายสีเขียวเข้มสวยงามยิ่งขึ้น และที่สำคัญ ใบตองจากกล้วยตานีมีความคงทน ไม่แตกง่าย ไม่เหี่ยวง่าย สามารถนำมาพับม้วนเป็นรูปลักษณะต่างๆได้ง่าย และสามารถเก็บไว้ได้นานหลายวัน หรือถ้ำรักษาโดยหมั่นพรมน้ำบ่อยๆ ใบตองกล้วยตานี จะสามารถคงทนอยู่ได้นานเป็นสัปดาห์ทีเดียว

เมื่อได้ใบตองกล้วยตานีมาแล้ว จะต้องนำมาทำความสะอาดก่อน ด้วยการเช็ด โดยใช้ผ้านุ่มๆ เช็ดฝุ่นละอองและสิ่งสกปรกต่างๆออกจากใบตองเสียก่อน โดยการเช็ด จะต้องใช้ผ้าเช็ดตามรอยของเส้นใบไปในทาง

เดียว อย่าเช็ดกลับไปกลับมา หรืออย่าเช็ดขวางเส้นใบเป็นอันตราย เพราะจะทำให้ใบต้องเสียหาย มีรอยแตก และ
ซ้ำ ทำให้ไม่สามารถนำใบตองมาใช้งานได้เต็มที่ เมื่อเช็ดสะอาดดีแล้ว ก็ให้พับพอหลวมๆ เรียงซ้อนกันไว้ให้เป็น
ระเบียบ เพื่อรอนำมาใช้งานในขั้นตอนต่อไป

ขั้นตอนที่ ๑ การฉีกใบตองเพื่อเตรียมทำกรวยบายศรี

ใบตองที่ได้ทำความสะอาดเป็นที่เรียบร้อยแล้ว หยิบมาทีละใบ แล้วนำมาฉีกเพื่อเตรียมไว้สำหรับ
ม้วนหรือพับ ทำกรวยบายศรี

การพับหรือฉีกใบตอง แบ่งเป็นสามประเภทคือ

๑. ใบตองสำหรับทำกรวยแม่ ฉีกกว้างประมาณ ๒ นิ้วฟุต
๒. ใบตองสำหรับทำกรวยลูก ฉีกกว้างประมาณ ๒ นิ้วฟุต
๓. ใบตองสำหรับห่อ ฉีกกว้างประมาณ ๑.๕ นิ้วฟุต

ใบตองแต่ละประเภท ควรฉีกเตรียมไว้ให้ได้จำนวนที่ต้องการ กล่าวคือ ถ้าทำพานบายศรี ๓ ชั้น ชั้น
ละ ๔ ทิศ (๔ รั้ว) นั่นก็หมายถึงจะมีรั้วทั้งหมด ๑๒ รั้ว ในแต่ละรั้ว จะประกอบด้วยกรวยแม่ ๑ กรวย และ
กรวยลูก ๙ กรวย รวมทั้งสิ้น จะมีกรวยแม่ ๑๒ กรวย และ กรวยลูก ๑๐๘ กรวย นั่นเอง

แสดงว่าจะต้องมีใบตองสำหรับทำกรวยแม่ ๑๒ ชั้น ใบตองสำหรับทำกรวยลูก ๑๐๘ ชั้น ใบตอง
สำหรับห่อ ๑๒๐ ชั้น นั่นเอง แต่ใบตองสำหรับห่อ จะต้องเตรียมไว้เพื่อห่อรั้วอีก คือใน ๑ รั้วจะประกอบไปด้วย
กรวยแม่ ๑ กรวย กรวยลูก ๙ กรวย ซึ่งจะต้องมาห่อรวมกัน ดังนั้น จึงต้องเพิ่มใบตองสำหรับห่ออีก ๑๒๐ ชั้น
รวมเป็นใบตองสำหรับห่อ ๒๔๐ ชั้น

ขั้นตอนที่ ๒ การพับกรวย และห่อกรวย

การพับหรือห่อกรวย หมายถึงการนำใบตองที่ฉีกเตรียมไว้แล้วสำหรับพับกรวย มาพับ โดยการพับกรวยแม่และ
กรวยลูกจะมีลักษณะวิธีการพับเหมือนกัน คือ การนำใบตองมาพับม้วนให้เป็นกรวยปลายแหลม เพียงแต่กรวยลูก
จะมีการนำดอกพุด มาวางเสียไว้ที่ส่วนยอดปลายแหลมของกรวยด้วย เมื่อพับหรือม้วนใบตองเป็นกรวยเสร็จใน
แต่ละกรวยแล้ว ให้นำลวดเย็บกระดาษ มาเย็บใบตองไว้เพื่อป้องกันใบตองคลายตัวออกจากกัน แล้วเก็บกรวยแต่
ละประเภทไว้จนครบจำนวนที่ต้องการ

เมื่อได้กรวยแต่ละประเภทครบตามจำนวนที่ต้องการแล้ว ก็นำกรวยที่ได้มาห่อ โดยการนำใบตองที่ฉีกเตรียมไว้
สำหรับห่อมาห่อกรวย หรือเรียกอีกอย่างว่า ห่มผ้า หรือ แต่งตัวให้กรวยบายศรี ส่วนวิธีการห่อ ศึกษาได้จาก
ภาพยนตร์ที่แสดงให้เห็นในบทนี้

ขั้น ตอนที่ ๓ การห่อรั้วบายศรีและการแช่น้ำ

การห่อรั้วบายศรี คือการนำกรวยแม่ และ กรวยลูกที่ได้ห่อกรวยไว้เรียบร้อยแล้ว มาห่อมัดรวมเข้า
ไว้ด้วยกัน ที่นิยมทำกัน ใน ๑ รั้ว จะประกอบด้วย กรวยแม่ ๑ กรวย กรวยลูก ๙ กรวย

วิธีการห่อรั้ว มีการห่อคล้ายกับการห่อกรวยแม่หรือกรวยลูก แต่จะแบ่งวิธีตามลักษณะงานที่ได้เป็น
๒ วิธี คือ

๑. ห่อแบบตรง คือการห่อโดยเริ่มต้นจากกรวยแม่ แล้ววางกรวยลูกไว้ด้านบนกรวยแม่เป็นชั้นๆทับกันขึ้นมา
หรือหันกรวยลูกเข้าหาตัวผู้ห่อ การห่อแบบนี้ จะได้รั้วบายศรีค่อนข้างตรง และในช่วงตัวรั้ว จะมีรอยหยักของ
ใบตองห่อเรียกว่า มีเกล็ด

๒. ห่อแบบหวาน คือการห่อ โดยเริ่มต้นจากกรวยแม่ แต่วางกรวยลูกไว้ด้านล่างของกรวยแม่ และวางซ้อนลงด้านล่างลงไปจนครบ หรือหันกรวยแม่เข้าหาตัวผู้ห่อ โดยวางกรวยลูกลงด้านล่างจนครบนั่นเอง การห่อแบบนี้ จะได้รับบายศรีเป็นลักษณะอ่อนช้อย งาม อ่อนหวาน

เมื่อห่อริ้วจนเสร็จในแต่ละริ้วแล้ว จึงนำริ้วที่ได้ลงแช่ในน้ำผสมสารส้มที่เตรียมไว้ประมาณ ๒๐ นาที เพื่อให้ใบตองเข้ารูปทรง อยู่ตัวตามที่ได้พับและห่อ จากนั้น จึงนำไปแช่ในน้ำผสมน้ำมันมะกอกต่อไป เพื่อให้ริ้วมีความเป็นมันวาว เน้นสีเขียวเข้มของใบตองมากขึ้น และมีกลิ่นหอมในตัวเอง

ขั้นตอนที่ ๔ การประกอบพานบายศรี

การประกอบพานบายศรี ถือเป็นขั้นตอนสุดท้ายในการทำบายศรี คือการนำริ้วที่ทำเสร็จแล้วและแช่ในน้ำผสมน้ำมันมะกอกแล้ว มาประกอบเข้ากับพานบายศรี ๓ ชั้นที่ได้เตรียมไว้

การนำริ้ว มาประกอบกับพาน ควรเริ่มต้นจากพานใหญ่สุด หรือพานที่วางอยู่ชั้นล่างสุดก่อน โดยการวางให้ริ้วอยู่บนพานให้มีระยะห่างเท่าๆกัน ๔ ริ้ว (๔ ทิศ) ซึ่งจะยึดริ้วติดกับพานโดยใช้ไม้ปลายแหลมที่เตรียมไว้แล้ว มากลัด หรือเสียบจากด้านบนของริ้วให้ทะลุไปยึดติดกับโฟมที่รองไว้บนพื้นพาน

การประกอบริ้วกับพานชั้นกลาง และชั้นบนสุด ก็ใช้วิธีเดียวกัน แต่จะต้องให้ริ้วชั้นที่ ๒ วางสลับกับริ้วชั้นแรก และริ้วบนพานชั้นบนสุด ก็ให้สลับกับริ้วบนพานชั้นกลาง

การประกอบริ้วกับพานชั้นบนสุด ให้ห่อใบตองเป็นกรวยขนาดใหญ่พอควรวางไว้เป็นแกนกลางของพาน เมื่อวางริ้วทั้ง ๔ ริ้วเสร็จแล้ว ให้รวบปลายสุดของริ้วทั้ง ๔ เข้าหากัน โดยมีกรวยที่ทำเป็นแกนกลางอยู่ด้านใน แล้วนำใบตองม้วนเป็นกรวยขนาดใหญ่อีกกรวย มาครอบทับยอดทั้ง ๔ ของริ้วไว้ ซึ่งจะทำให้พานบายศรีที่ได้ มียอดแหลมที่สวยงามและมั่นคง

จากนั้นจึงนำไปไม้ (ส่วนใหญ่จะนำไม้ที่มีชื่อเป็นมงคล เช่น ใบเงิน ใบทอง) มาวางรองบนพาน เพื่อปกปิดไม่ให้มองเห็นโฟมที่รองพื้นพาน และนำดอกไม้สด เช่น ดอกบานไม่รู้โรย หรือดอกดาวเรือง มาประดับบนพานเพิ่มความสวยงามหรือทำมาลัย สวมบนยอด หรือทำเป็นอุบะร้อยรอบพานแต่ละชั้น ก็จะเพิ่มสีสัน และความสวยงามให้แก่พานบายศรีมากขึ้น

๔. ทรัพยากรที่ใช้ในการประกอบอาชีพ

๑. ใบตอง (ควรให้ใบตองกล้วยตานี)
๒. พานแว่นฟ้า ขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ ผูกติดกันไว้ด้วยลวด และรองพื้นพานด้วยโฟม
๓. ภาชนะปากกว้างสำหรับใส่น้ำแช่ใบตอง ๒ ใบ
๔. สารส้ม
๕. น้ำมันมะกอก ชนิดสีเหลือง หรือขาว
๖. ไม้ปลายแหลม (ขนาดไม้เสียบลูกชิ้น) ประมาณ ๒๐-๓๐ อัน
๗. ดอกไม้ (ดอกพุท ดอกดาวเรือง ดอกบานไม่รู้โรย ฯลฯ)
๘. กรรไกร สำหรับตัดใบตอง
๙. ลวดเย็บกระดาษ.....

๕. วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญา / แนวคิดในการรักษาภูมิปัญญา

การจดจำจากการไปร่วมงานพิธีต่างๆซึ่งจะมีวิธีการหรือขั้นตอน รูปแบบต่างๆเพิ่มเติม เข้ารับการฝึกอบรมจากหน่วยราชการต่างๆเช่นอบต. ถ่ายทอดให้ลูกหลานโดยการให้ลูกหรือหลานตลอดจนผู้ที่ให้ความสนใจร่วมดำเนินการทุกขั้นตอน

ลงชื่อ นายพรเทพ ศรพรม ผู้สำรวจข้อมูล

ตำแหน่ง ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๔

โทรศัพท์๐-๙๗๐๒-๓๐๕๘